

KAREL KLÍMA

K ÚSTAVNÍM ZÁKLADŮM SOUDNICTVÍ
V SOCIALISTICKÝCH ZEMÍCH

Nezastupitelné poslání ústavy socialistického státu se vztahuje prakticky na každou oblast společenského (nejen státního) života. Toto poslání (úloha, funkce, apod.) má své obecné zákonitosti vlastní vztahu ústavy ke všem společenským vztahům ústavou upravovaným (předmětu ústavy). Současně však má ústavní úprava vzhledem k jednotlivým částem předmětu ústavy své specifičnosti. Tato specifika vyplývají z úlohy ústavy směrem k té či oné společenské (státní) činnosti, ale především ze zvláštností této činnosti. Nejinak je tomu i ve vztahu ústavy socialistického státu k soudnictví v socialistických zemích.¹⁾ Smyslem této stati je poukázat na některá východiska k řešení obsahu této problematiky.

1. ÚLOHA ÚSTAVY VE VZTAHU K SOUDNICTVÍ

Jestliže působení socialistické ústavy na společenské vztahy spočívá především v jejích funkcích, pak ústava ovlivňuje soudnictví prostřednictvím své funkce právní, politické, ideologické a vědecko-teoretické — pokud bereme v úvahu jedno z nejdůležitějších hledisek dělení funkcí ústavy.

Ústava je ve své právní funkci především základním zákonem. Pro soudnictví tak svojí *utvrzovací* a *ochrannou* složkou právní funkce upravou základů organizace a činnosti soudů těmto poskytuje vrcholnou právní ochranu. To znamená především nemožnost vytváření jiných než konstitučně (a dále právně) utvrzených soudních (státních) orgánů,²⁾ znamená

¹⁾ Pojem soudnictví je v socialistické právní teorii definován jako samostatná a specifická forma činnosti socialistického státu, vykonávaná organizačně samostatnými a nezávislými státními orgány — soudy. Z tohoto vymezení vychází i čs. ústava, která soudnictví chápe jako činnost a svěřuje ji voleným a nezávislým soudům, viz k tomu Plundr, O.; Hlavsa, P.; Organizace justice a prokuratury, Praha 1980, str. 36.

²⁾ Je třeba brát též v úvahu, zda ta či ona soustava nebo společenský vztah musí podléhat ústavní úpravě. Předmět ústavy je objektivně vymezen a ústava je dokumentem státu, nástrojem státu.

V průběhu všelidové diskuse k Ústavě SSSR 1977 se například posuzovala otázka, zda soudružské soudy mají být v ústavě upraveny či nikoliv. Jedná se o nestátní instituci, i když v případě územního principu „napojenou“ na sověty lidových poslanců. V platné ústavě nakonec nejsou utvrzeny. Oproti tomu tzv. společenské soudy v NDR jsou součástí státní soudní soustavy a jsou v Ústavě NDR utvrzeny (čl. 92).

to také nemožnost nahrazování soudních orgánů. *Organizačně-zřizující* složka právní funkce právě ve vztahu k soudům vystupuje v ústavě nejzřetelněji. Ústavy socialistických zemí se fakticky zabývají „pouze“ základy organizace a činnosti soudů, čímž vytvářejí právní východisko pro prováděcí (běžnou) legislativu.³⁾ Konstitutivní a strukturotvorná úloha ústavy je v tomto smyslu nanejvýš zřejmá. Pozornost zcela mimořádná je v ústavách socialistických zemí věnována nejvyšším soudům (viz k tomu níže). *Programatická* složka právní funkce se vztahuje zejména na ústavně stanovené úkoly soudů, jejich posláních. Tak je například v Ústavě BLR konstatováno (čl. 125, odst. 2), že: „Soudy upevňují socialistickou zákonost a působí preventivně proti trestné činnosti a jiným porušením práva, vychovávají občany v duchu oddanosti vlasti a věci socialismu, k uvědomělému plnění zákonů a pracovní disciplíně“.

Právně-výchovná složka právní funkce vychází z celé konstituční úpravy soudů a jejich činnosti v ústavě. Je v úzké souvislosti s utvrzením ústavních záruk práv občanů a tvoří tak důležitý předpoklad k základům právní jistoty občanů. Právně-výchovná složka této funkce ústavy se opírá především o ústavně utvrzené principy organizace a činnosti soudů — viz např. čl. 151–162 Ústavy SSSR z roku 1977.⁴⁾

Ústava je dokumentem politickým (politicko-mocenským). Proto i v části utvrzující soudy je neoddělitelně spojena s právní politikou komunistické strany a socialistického státu. Politickou a ideologickou funkci ústavy je třeba samozřejmě vykládat v souvislosti zejména s institutem společenského zřízení a základními principy ústavy (viz níže).

Ústavu jako vědecko-teoretický dokument je třeba vidět především jako výsledek vývoje vědeckých zkoumání v daném okruhu společenských vztahů. Ústava socialistického státu je však současně předpokladem a stimulem dalšího rozvoje vědy. Vzhledem k poměrně velké strohosti a obecnosti ústavních ustanovení soudů a jejich činnosti se týkajících, dále k určité tradičnosti demokratických principů organizace a činnosti soudnictví, vzhledem též k tomu, že jde o otázky historií konstitucionalismu a zku-

³⁾ Viz např. v ČSSR zákon č. 36/1964 Sb., o organizaci soudů a o volbách soudců, v platném znění vyhlášeném pod č. 19/1970 Sb., změněném a doplněném zák. č. 29/1978 Sb.; v SFRJ zákon z 26. 5. 1974 o Svazovém soudu (Sl. 1.1974, č. 21/316); v NDR zák. z 27. 9. 1974 o organizaci soudů (Gbl. I, č. 48, s. 457), apod.

⁴⁾ Ústava SSSR utvrzuje tyto principy: výkon soudnictví pouze soudy, volitelnost soudců a lidových přísedících, odpovědnost voličům a odvolatelnost, senátní rozhodování, rovnoprávnost soudců a lidových přísedících, nezávislost soudců a lidových přísedících, rovnost občanů před zákonem a soudcem, veřejnost jednání, právo obviněného na obhajobu, jednání soudu v jazyce svazové nebo autonomní republiky, autonomní oblasti, autonomního okruhu nebo v jazyce většiny obyvatelstva daného místa, právo osob, které se účastní řízení a neovládají jazyk, v němž je soudní řízení vedeno, seznámit se plně se soudními spisy a účastnit se soudního jednání s pomocí tlumočnicka, a právo používat před soudem svoji mateřštinu, nullum crimen sine lege, účast zástupců společenských organizací a pracovních kolektivů.

šenosti socialistických zemí ověřené — změny ústav (textu) soudů se týkající bývají méně časté. Soudy jako součást ústavního předmětu patří k nejstabilnějším částem předmětu ústavy.⁵⁾

2. Soudnictví jako předmět socialistické ústavy.

Ústava je obsahově i formálně jednotný dokument. Proto ústavní utvrzení organizace a činnosti soudů, čili soudnictví jako předmět ústavy, má své obecné zákonitosti a neoddělitelné souvislosti. Předně, soudy jsou druhem státního orgánu a v rámci soustavy státních orgánů jsou tudíž upravovány. Mají tedy důležité ústavní vztahy k jiným státním orgánům (především k zastupitelským sborům). Za druhé, v obsahové struktuře ústavy socialistického státu rozhodující, determinující postavení přísluší institutu společenského zřízení jako bezprostřednímu vyjádření společenskoeconomické formace. Proto je nezbytné vidět materiálněprávní souvislost tohoto institutu a soudů. Jen tak může být dobře pochopen obsah organizace a činnosti soudů jako ústavního institutu. Za třetí, činnost soudů je v podstatné míře spjata se základy právního postavení občana (především s jeho právy a povinnostmi). Zde tkví tudíž další důležitá vnitřní souvislost ústavy. A konečně za čtvrté, soudy jako ústavní institut vedle hmotněprávních odlišností má od jiných institutů ústavy i řadu odlišností formálně právních co do způsobu ústavní úpravy (rozsah, stupeň, obecnosti, druhy právních norem, apod.).

V ústavním institutu společenského zřízení (viz např. hl. 1 Ústavy ČSSR) nacházejí utvrzení nejdůležitější vztahy ekonomické, politické a ideologické povahy. Jejich strukturu tvoří především tzv. základní principy ústavy, což jsou objektivní zákonitosti socialistického společenského řádu v ústavě přímo či nepřímo, koncentrované či šířeji, utvrzené.⁶⁾ Především prostřednictvím těchto základních principů ústavy existuje „spojení“ institutu společenského zřízení s ostatními instituty ústavy, a platí to i o jeho vztahu k soudům. Organizace a činnost soudů v socialistickém státě není myslitelná bez projevu těchto základních principů. Jejich důsledné uskutečňování ve sféře soudnictví zejména ve vztahu k některým (soc. demo-

⁵⁾ K rozsáhlé změně došlo v ČSSR v souvislosti s federalizací státu, kdy tuto bylo nutné promítnout i do struktury soudnictví. Bylo tak učiněno úst. zákonem č. 155/1969 Sb., který novelizoval hl. 8 Ústavy ČSSR z roku 1960.

K jiným, co do charakteru a okolností změnám, došlo ve struktuře polského soudnictví v r. 1980 a 1981, kdy v soustavě soudů byly dále vytvořeny Nejvyšší správní soud, Ústavní tribunál a Státní tribunál.

Odras vývoje jugoslávské federace vzhledem k soudnictví je ještě složitější.

⁶⁾ Jedná se o principy suverenity pracujícího lidu, soc. ekonomické soustavy, vedoucí úlohy dělnické třídy a její marxisticko-leninské strany, soc. zákonosti, soc. humanismu, soc. internacionalismu, soc. demokratismu.

kratismus) předpokládá prováděcí, „běžnou“, legislativu.⁷⁾ Tyto principy jsou též důležitým základem pro výkladovou činnost při aplikaci práva soudy.⁸⁾ Význam institutu společenského zřízení pro institut soudů se týká společenského zřízení jako celku.

Pokud dále sledujeme vnitřní souvislosti ústavy, pak další důležitá spojitost je mezi ústavními základy právního postavení občanů a soudy. V rámci právního statutu občana se jedná především o *práva a povinnosti* občanů. Soudy svojí činností bezprostředně rozhodují o právech (nejen základních) a povinnostech, chrání tedy socialistický společenský řád a jeho principy, struktury, jakož i práva jednotlivců (v tomto smyslu viz čl. 102 Ústavy RSR). Plná konkretizace soudní činnosti ve vztahu k právnímu statutu občana náleží „běžné“ legislativě, na níž ostatně ústava sama odkazuje (např. viz čl. 63 Ústavy BLR: „Vojenská služba je povinná podle zákona“). Institut právního postavení občana v ústavě je taktéž základem soustavy právních záruk, což je úzce spjato s konkrétní činností soudů (viz např. čl. 30 odst. 1 Ústavy ČSSR: „Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora“).

Soudy jsou nedílnou součástí soustavy státních orgánů (státního mechanismu). Přestože jde o samostatnou soustavu s řadou specifik zejména vzhledem k poslání, pravomocem a principu nezávislosti soudců, taktéž ve vztahu k soudům se uplatňuje svrchovanost zastupitelských sborů. To především znamená, že ve většině případů jsou v socialistických zemích soudci voleni zastupitelskými sbory (a tudíž odvolatelní).⁹⁾

Princip nezávislosti soudců se projevuje v samostatnosti soudní soustavy. Soudy jsou samostatné, na jiných státních orgánech nezávislé státní orgány. V důsledku organizační samostatnosti soudů a jejich soustavy nemohou být rozhodnutí soudů přezkoumávána, rušena nebo měněna jinými orgány než volenými a nezávislými soudy. Soudy jsou však prostřed-

⁷⁾ Např. zákon ČNR č. 35/1970 Sb., o volbách soudců z lidu, dále vyhl. ministra spravedlnosti ČSR č. 14/1970 o náhradách příslušejících soudcům z lidu, apod. — jedná se o konkrétní naplnění zejména principu soc. demokratismu.

⁸⁾ Z příkladů v posledním období lze jmenovat souvislosti registrace tzv. „Solidarity“ v PLR na podzim roku 1980. Vojvodský soud ve Varšavě a poté zejména Nejvyšší soud PLR v odvolacím stadiu se bezprostředně opřely o ustanovení Ústavy PLR, a trvaly na tom, aby ve stanovách tzv. „Solidarity“ byly utvrzeny principy ústavy, zejména uznání vedoucí úlohy marxisticko-leninské strany.

⁹⁾ V socialistických zemích existuje řada způsobů co do volby soudců jednotlivými stupni zastupitelské soustavy, event. dalšími orgány. Např. v ČSSR, jak známo, soudce Nejvyššího soudu ČSSR a soudce z povolání vojenských soudů volí Federální shromáždění, soudce z povolání soudů v republikách volí národní rady, soudce z lidu těchto soudů (působí u krajských a okresních, resp. jim na roveň postavených) volí pléna příslušného stupně národního výboru.

V SSSR volí soudce vždy příslušný sovět, kromě toho přímo občany volených okresních (městských) lidových soudů. Soudci vojenských tribunálů jsou voleni Prezidiem Nejvyššího sovětu SSSR, lidové přisedící se volí na shromáždění vojáků.

nictvím právního řádu spjatý se zastupitelskými zákonodárnými sbory, které přijímají zákony a vymezují tak základy organizace i činnosti (i ve věci) soudů. Řádný chod soudů je zabezpečován orgány správy justice. Vztahy součinnosti a spolupráce jsou mezi soudy, místními zastupitelskými sbory a společenskými organizacemi. Rozsáhlá oprávnění ve vztahu k soudům v trestním řízení i v občansko-soudním řízení má prokuratura. Při realizaci těchto vztahů se však soudy jako nezávislé orgány nedostávají do postavení podřízených orgánů a žádnému z orgánů a organizací nevzniká oprávnění zasahovat do činnosti soudů způsobem, porušujícím jejich nezávislost.¹⁰⁾ V čs. federaci je navíc přesně vymezeno, zda daný kodex či další zákon přijme nejvyšší zastupitelský sbor federace nebo národní rady. Tak podle čl. 37 odst. 2 úst. zákona o čs. federaci přijímá Federální shromáždění tzv. justiční kodexy — zákon o rodině, občanský zákoník, občanský soudní řád, zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním, trestní zákon, trestní řád, zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o výkonu vazby. Výkon v tomto rámci patří — s výjimkami stanovenými ústavními zákony — orgánům republik. Nesporně i zde je velmi konkrétní souvislost kompetenčních ustanovení našeho ústavního zákona o čs. federaci s ústavními základy soudnictví.

3. ÚSTAVNÍ ZÁKLADY SOUDNICTVÍ JAKO INSTITUT ÚSTAVY.

Předmět ústavy má své zákonité vnitřní rozčlenění zejména v tzv. ústavních institutech. Z tohoto pohledu je problematika soudů samostatným ústavním institutem, což z formálněprávního hlediska znamená souhrn obsahově souvisejících ústavních norem, „organicky jednodílnou strukturu normativněprávního obsahu“.¹¹⁾

Ústavní institut soudnictví doznal v průběhu vývoje socialistického konstitucionalismu svého rozvinutí, i když ve vztahu k ostatním částem předmětu ústavy se řadí k těm méně „novátorským“, což souvisí především s „tradičním“ okruhem základních společenských vztahů (viz dále).

Které otázky ústavy socialistických států upravují v rámci tohoto institutu,¹²⁾ co je z tohoto hlediska obecné a co specifické. Tak jako ostatní ústavní instituty i ústavní základy soudnictví jsou ovlivněny řadou objektivních i subjektivních faktorů. Ústavy utvrzují:

¹⁰⁾ Viz k tomu Plundr, O., Hlavsa, P., citovaná učebnice, str. 47—48.

¹¹⁾ Viz N. P. Ivaniševová: Osnovnyje čerty konstitucij zarubežnych socialističeskich stran, Saratov 1973, str. 152—160.

¹²⁾ Ústavy nazývají tento institut různě: Ústava ČSSR — soudy, Ústava SSSR — hl. 20: soud a arbitráž, Ústava MLR — soudní organizace, Ústava PLR — hl. 7: soud a prokuratura, Ústava SFRJ — soudnictví a prokuratura, resp. svazový soud.

a) obecné poslání a úkoly soudů, a to jejich ochrannou funkci a výchovněpreventivní funkci — viz čl. 97 Ústavy ČSSR (společně s prokuraturou), čl. 58 Ústavy PLR, čl. 90 Ústavy NDR, čl. 102, 3, Ústavy RSR, čl. 125 Ústavy BLR, čl. 218 Ústavy SFRJ, Ústavy SSSR a MLR tak nečiní;

b) ústavy vesměs (formálně obdobným způsobem) stanoví strukturu soudní soustavy — viz čl. 98, odst. 2 Ústavy ČSSR, čl. 92 Ústavy NDR, čl. 151 Ústavy SSSR, § 45 Ústavy MLR, čl. 56 Ústavy PLR, čl. 101 Ústavy RSR, čl. 126 Ústavy BLR, čl. 217 Ústavy SFRJ;

c) ústavy utvrzují principy organizace a činnosti soudů:

- princip volitelnosti soudců a soudců z lidu (lidových přisedlících), jejich odvolatenost, viz čl. 98, odst. 1, resp. čl. 101 Ústavy ČSSR, čl. 152 Ústavy SSSR, § 48 Ústavy MLR, a další kromě PLR, kde jsou soudci jmenováni (čl. 60, 1 Ústavy PLR),
 - princip nezávislosti soudů (soudců) — např. čl. 98, resp. 102 Ústavy ČSSR, čl. 155 Ústavy SSSR, čl. 111 Ústavy RSR, čl. 219 Ústavy SFRJ a další,
 - princip výkonu soudnictví pouze soudy — viz např. čl. 151 Ústavy SSSR, čl. 98 odst. 1 Ústavy ČSSR, čl. 125 odst. 1 Ústavy BLR, a další,
 - senátní sborové rozhodování (kromě výjimek v případě samo-soudce) — např. čl. 100 odst. 1 Ústavy ČSSR, čl. 228 Ústavy SFRJ, čl. 154 Ústavy SSSR, a další,
 - rovnost soudců z povolání a soudců z lidu — např. čl. 100 odst. 2 Ústavy ČSSR, čl. 154 Ústavy SSSR, čl. 96 Ústavy NDR, a další,
 - princip materiální pravdy, v řízení postupují soudy tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci a při svém rozhodování z něho vycházejí — utvrzuje čl. 103 Ústavy ČSSR,
 - princip veřejného jednání, kromě případů zákonem stanovených — např. čl. 157 Ústavy SSSR, čl. 103 odst. 2 Ústavy ČSSR, čl. 110 Ústavy RSR, čl. 227 Ústavy SFRJ, a další,
 - právo obviněného na obhajobu — např. čl. 103, odst. 3 Ústavy ČSSR, čl. 158 Ústavy SSSR, § 49 odst. 2 Ústavy MLR, a další.
- Kromě řečených stanoví ústavy i jednotlivě další principy organizace a činnosti soudů, např. co se týče jazyka v jednání soudu.

Tak Ústava SSSR stanoví toto právo ve čl. 159 (byl citován výše), obdobně jako čl. 109 Ústavy RSR, jímž bylo evidentně inspirováno.

Ústava ČSSR utvrzuje princip veřejnosti vyhlásování rozsudků, a to „jménem republiky“ (čl. 103, odst. 4), podle Ústavy BLR se rozhodnutí a rozsudky vyhláší „jménem lidu“ (srov. čl. 129, odst. 2). Ústava SSSR stanoví, že „při soudním řízení v občanských a trestních věcech je při-

pustná účast zástupců společenských organizací a pracovních kolektivů“ (čl. 162). Nesporně zajímavé je taktéž ustanovení čl. 231 Ústavy SFRJ, utvrzující soudcovskou imunitu — „nikdo, kdo se účastní výkonu soudnictví, nemůže být volán k odpovědnosti za názory, které vyslovil při výkonu soudcovské funkce, a v případě řízení zahájeného pro trestný čin spáchaný při výkonu soudcovské funkce nemůže být nikdo vzat do vazby bez souhlasu skupštiny společenskopolitické pospolitosti“.

Za specifické principy organizace a činnosti soudů lze považovat ustanovení ústav socialistických federací o paritním, resp. odpovídajícím složení nejvyšších soudů. Sovětská ústava hovoří o zastoupení předsedů nejvyšších soudů svazových republik v řadách členů nejvyššího soudu SSSR (čl. 153), čl. 370 Ústavy SFRJ konstatuje, že složení a počet soudců Svazového soudu se stanoví podle principu paritního zastoupení všech republik a odpovídajícího zastoupení autonomních oblastí a podle zásad, které platí i pro jiné federální orgány. Ústava ČSSR utvrzuje, že soudce Nejvyššího soudu ČSSR zvolí Federální shromáždění zpravidla ze stejného počtu občanů ČSR a SSR (čl. 101, odst. 1), dále — jestliže předsedou Nejvyššího soudu ČSSR byl zvolen občan ČSR, zvolí místopředsedou občana SSR, nebo naopak (čl. 101, odst. 2).

d) V části předmětu ústavní úpravy se ústavy socialistických zemí širším způsobem věnují postavení a pravomocem *nejvyšších soudů*.¹³⁾ Ústavy upravují většinou pravomoci nejvyššího soudu, a to velmi obecně — § 47 Ústavy MLR, čl. 61 Ústavy PLR, čl. 104 Ústavy RSR, čl. 153 Ústavy SSSR, čl. 132 Ústavy BLR, čl. 93 Ústavy NDR, poměrně velmi podrobnou úpravu pravomocí nejvyššího soudu mají Ústava ČSSR (čl. 99, odst. 1 a 2) a Ústava SFRJ (čl. 369 a 371).¹⁴⁾

Ústavy vesměs utvrzují postavení nejvyšších soudů v soustavě nejvyšších státních orgánů — a to vztah k nejvyššímu zastupitelskému sboru, způsob ustavování (volbou, v PLR nikoli), délku volebního období, resp. odpovědnost, resp. odvolatelnost. Některé z ústav stanoví více či méně konkrétně složení nejvyššího soudu (viz k tomu např. čl. 153 Ústavy SSSR).

¹³⁾ Ústava představuje společnost a stát jako celek. V organizaci státního mechanismu proto nejrozsáhlejší pozornost věnuje soustavě nejvyšších státních orgánů jako vrcholným představitelům jednotné státní moci, a v této struktuře má nejvyšší soud nezastupitelné místo.

¹⁴⁾ Důvodů, proč tyto ústavy upravují rozsáhlejším způsobem pravomoci nejvyšších soudů, je zřejmě několik. Jako ústavy federací tím především zdůrazňují úlohu nejvyššího soudu jako jednoho z vrcholných federálních orgánů s jednotící funkcí vzhledem k jurisdikci ve federaci, např. řešení kompetenčních sporů ve federaci (čl. 99, odst. 1 Ústavy ČSSR, resp. čl. 369 bod 6 Ústavy SFRJ). Taktéž text těchto ústav je celkem podrobnější než jiné ústavy. Ústava SSSR svěřuje stanovení organizace a způsobu činnosti nejvyššího soudu SSSR zvláštnímu zákonu o tomto soudu.

4. REALIZACE ÚSTAVNÍCH USTANOVENÍ UPRAVUJÍCÍCH SOUDNICTVÍ

Realizace ustanovení ústavy je podle všeobecného názoru konstitucionalistů velmi složitý mechanismus zejména v souvislosti s tím faktem, že se netýká pouze právní sféry, ale zahrnuje i politické, ideologické, morálně-výchovné aspekty. Neméně složitou a taktéž často diskutovanou je samotná právní realizace ústavy. Nejde přitom ani o to stanovit, zda se ústavní ustanovení užívá přímo nebo nepřímo. Jde spíše o to, vymezit jak je celý tento mechanismus uskutečnění ústavy vnitřně strukturován.

Z výše řešeného vyplývá, že v ústavních základech soudnictví jsou v zásadě tři skupiny upravovaných vztahů — 1) soudní soustava, 2) úkoly soudů, 3) principy organizace a činnosti soudů. Bez ohledu na rozdíly ve společenském předurčení těchto ustanovení se normy ústavy i ve vztahu k soudnictví realizují *přímo*, i když tento mechanismus může být vzhledem k tomu či onomu ústavnímu ustanovení různý. Ústavní ustanovení čl. 98, odst. 2 Ústavy ČSSR (články soudní soustavy) je jednoznačné, vytvářející závazné předpoklady pro neporušitelnost soustavy, a pro legislativu základy ke konkretizaci zastupitelskými orgány (např. volby soudců). Ustanovení čl. 100, odst. 1 utvrzuje, v řízení před soudem rozhoduje senát nebo jediný soudce. Ve druhé větě tohoto odstavce hned ústava konkretizuje, že „zákony upravující řízení před soudy stanoví, u kterých senátů a ve kterých věcech rozhoduje jediný soudce“. Ústavní ustanovení se tudíž v určité konkrétní věci užije *společně* s právními předpisy nižší právní síly. Ustanovení čl. 102 o nezávislosti soudcovské a vázanosti právním řádem je přímým závazným pravidlem pro jednání soudce ve kterékoliv věci, nevyžadující si konkretizaci. Ve čl. 103, odst. 3 utvrzené právo obhajoby je bez konkretizace přímo působící potud, že obviněnému nelze toto právo apriorně upřít. Z hlediska aktivního využití tohoto práva v konkrétní trestní věci je třeba vycházet z ustanovení procesních předpisů o možnostech a způsobu jeho uplatnění.¹⁵⁾

V souvislosti s touto problematikou je jistě zajímavý názor A. B. Vengerova v tom smyslu, že neexistence zákonů konkretizujících ta či ona ustanovení ústavy neznamena, že tyto předpisy není možné užívat v nezbytných případech. „Soudní praxe“, píše, „ukazuje, že samostatné užití ústavních norem se uskutečňuje tehdy, když soud potřebuje nezbytně chránit společenské vztahy mající největší společenskou důležitost a běžné zákony v dané otázce „nic neříkají“, přímé užití ústavních norem má

¹⁵⁾ Např. ustanovení o právní pomoci advokátní organizace upravuje m.j. OSŘ/ § 20, 30 odst. 2), OZ/ § 321 až 324/a TR (§ 2 odst. 13, § 33 až 41).

místo nejen v soudní praxi, ale i praxi obecného dozoru prokuratury¹⁶⁾

Zkoumat způsoby realizace ústavních ustanovení soudů se týkajících je jistě potřebné nejen z hlediska „čistě“ vědeckého. Poznání mechanismu této realizace totiž značně přispívá ke zdokonalování socialistické ústavnosti a z hlediska právní praxe je důležitou součástí prohlubování režimu socialistické zákonnosti. Je proto požadavkem jak pro vědu tak pro soudní a další právní praxi.

Карел Клима

К КОНСТИТУЦИОННЫМ ОСНОВАМ СУДОУСТРОЙСТВА В СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАНАХ

Резюме

Конституция социалистического государства оказывает влияние на судостроительство посредством своей правовой, политической, идеологической и научно-теоретической функций. Судостроительство в то же время является важным предметом социалистической конституции.

Конституционное утверждение организации и деятельности судов обладает своими общими закономерностями и взаимосвязями. Суды представляют собой вид государственного органа и в рамках системы государственных органов они, таким образом, и регулируются. Они находятся, значить в важных конституционных отношениях к другим государственным органам. С материальной точки зрения, для внутренней взаимосвязи конституции самое большое значение имеет, однако, институт общественного устройства, так как также для конституционного регулирования судостроительства решающей является связь с конституционными основами общественного устройства, в частности, с основными принципами конституции.

Проблематика судостроительства представляет собой самостоятельный конституционный институт. В его рамках конституции прежде всего утверждают: 1. общее назначение и задачи судов; 2. структуры судебной системы; 3. принципы организации и деятельности судов; 4. положение и полномочия верховного суда.

Для конституционного утверждения судостроительства важным является исследование того, каким образом эти положения осуществляются. Дело касается не только установления того, если положение применяется прямо или опосредствованно, но прежде всего того, какой внутренней структурой механизм осуществления конституции обладает.

¹⁶⁾ К тому viz blíže A. B. Vengerov, Konstitucionnyje normy v suděbnoj praktike, v: Suděbnaja praktika v sovětskoj pravovoj sistěme, Moskva 1975, str. 105.

ZU DEN VERFASSUNGSGRUNDLAGEN DES RICHTSWESENS IN DEN SOZIALISTISCHEN LÄNDERN

Resumé

Die Verfassung des sozialistischen Staates beeinflusst das Gerichtswesen vermittels ihrer juristischen, politischen, ideologischen und wissenschaftlich-theoretischen Funktion. Gleichzeitig stellt das Gerichtswesen einen wichtigen Gegenstand der sozialistischen Verfassung dar.

Die verfassungsmäßige Befestigung der Organisation und der Tätigkeit der Gerichte hat ihre allgemeinen Gesetzmäßigkeiten und Zusammenhänge. Die Gerichte sind eine Gattung von Staatsorganen und daher im Rahmen des Systems der Staatsorgane geregelt. Sie haben deshalb wichtige verfassungsmäßige Beziehungen zu anderen Staatsorganen. Für den inneren Zusammenhang der Verfassung kommt jedoch vom materiellen Gesichtspunkt die größte Bedeutung dem Institut der Gesellschaftsordnung zu; daher ist auch entscheidend für die Regelung des Gerichtswesens in der Verfassung die Verbindung mit den verfassungsmäßigen Grundlagen der Gesellschaftsordnung, besonders aber mit den Grundprinzipien der Verfassung.

Die Problematik des Gerichtswesens stellt ein selbständiges Verfassungsinstitut dar. In seinem Rahmen befestigen die Verfassungen vor allem: 1. die Sendung und die Aufgaben der Gerichte im allgemeinen; 2. die Struktur des Gerichtssystems; 3. die Prinzipien der Organisation und der Tätigkeit der Gerichte; 4. die Stellung und die Befugnisse des obersten Gerichtes.

Bezüglich der verfassungsmäßigen Befestigung des Gerichtswesens ist es wichtig, zu untersuchen, in welcher Weise diese Bestimmungen verwirklicht werden. Es geht nicht bloß um die Feststellung, ob die Bestimmungen direkt oder indirekt zur Anwendung kommen, sondern hauptsächlich darum, wie der Mechanismus der Verwirklichung der Verfassung innerlich strukturiert ist.